
VIAT-AWARD 1990

Het museum voor de oudere technieken

---

door Johan David, conservator M.O.T.

Voor zijn publicaties en inzet binnen het M.O.T. werd aan Johan David door de Gentse Vereniging voor Industriële Archeologie en Textiel in 1989 de VIAT-award ter ondersteuning van initiatieven die een bijdrage vormen tot de kennis, de herwaardering en de promotie van de Geschiedenis van de Techniek of van het industrieel roerend of onroerend erfgoed, verleend.

Het waterwiel van de **Tommenmolen**. Het **MOT** is verdeeld over een viertal gebouwen (de stallingen van het **Merodekasteel**, twee **watermolens** en een oude **hoeve**), een benijdenswaardige inplanting in het prachtige kader van het oude Grimbergen.
(foto Museum voor Oudere Technieken, Grimbergen)

Naast gespecialiseerde musea gewijd aan één bepaald onderwerp, bestaan er meer algemene instellingen. Daar kunnen de zaken vanuit een gans ander oogpunt bekeken worden en kan informatie gevonden worden over de talrijke grensgevallen. Dat geldt ook voor technische musea, maar de technieken vormen zo'n ruim onderwerp dat een afbakening van de werkzaamheden toch noodzakelijk is. Chronologische grenzen hebben i.v.m. de geschiedenis van de technieken geen zin. Men klimt zo hoog mogelijk op in de tijd, en men werkt tot vandaag. Er bestaat immers geen reden om zo maar in 1900 of 1945 te stoppen. "En de boer, die ploegde voort" zegt het spreekwoord. Een ruimtelijke grens heeft even weinig zin wanneer men de technieken in het algemeen beschouwt. Een systematische indeling op grond van de aandrijving, die ook nadelen heeft, biedt het voordeel dat men juist diachronisch te werk kan gaan, tot heden, dat men nagenoeg alle gebieden van de technieken kan bestuderen, en ... dat men een standpunt inneemt dat anderen weinig

of niet innemen. Daarom werd die begrenzing gekozen in het Museum voor de Oudere Technieken (M.O.T.) te Grimbergen (1). Die instelling is gespecialiseerd in de geschiedenis van de technieken in het algemeen maar ze legt de klemtoon op de z.g. natuurlijke aandrijving, d.i. de spieren van mens en dier, de water- en de windkracht. Zo'n accent betekent uiteraard niet dat andere aspecten verwaarloosd worden. In de bibliotheek b.v. vindt u heel wat boeken over de andere vormen van aandrijving.

Zoals in elk museum kan men ook in het M.O.T. twee soorten van activiteiten onderscheiden, namelijk de objektengerichte en de publieksgerichte. Bij de eerste horen het samenbrengen, bewaren (conserveren) en bestuderen van wat nu de hardware genoemd wordt. De werktuigen, in de brede zin van het woord, worden systematisch verzameld. Naast die voorwerpen dient ook de software bewaard te worden. Al te vaak denkt men enkel aan het gereedschap wanneer men van de technieken spreekt (en dat verklaart gedeeltelijk de

vrij courante minachting voor de technieken). Men vergeet daarbij dat een werktuig een dood voorwerp is. Het is ook niet zo dat de technieken slechts handigheid zijn. Wellicht kunt u een zaag, een beitel en een schaaf hanteren. Denkt u daarom in staat te zijn een kast of een trap te bouwen? Neen. U ontbreekt de kennis. Kennis van de grondstof(fen), kennis van de middelen om ze te verwerken, kennis tenslotte van het te bereiken doel. De omvangrijke kennis die men vindt in de handboeken en bij de vaklui, dient uiteraard bewaard te worden. Met de voorwerpen alleen zijn wij niets. Het is de plicht van de technische musea en van de musea voor het industrieel erfgoed ook dat patrimonium te behouden en bruikbaar te maken. Daarom werkt het M.O.T. aan een bibliografisch project i.v.m. de technische handboeken en tijdschriften. Daarom loopt er nu een onderzoek naar "Het hout te Grimbergen", waar ook vele andere aspecten zoals het sociale of het dialectologische aan bod komen.

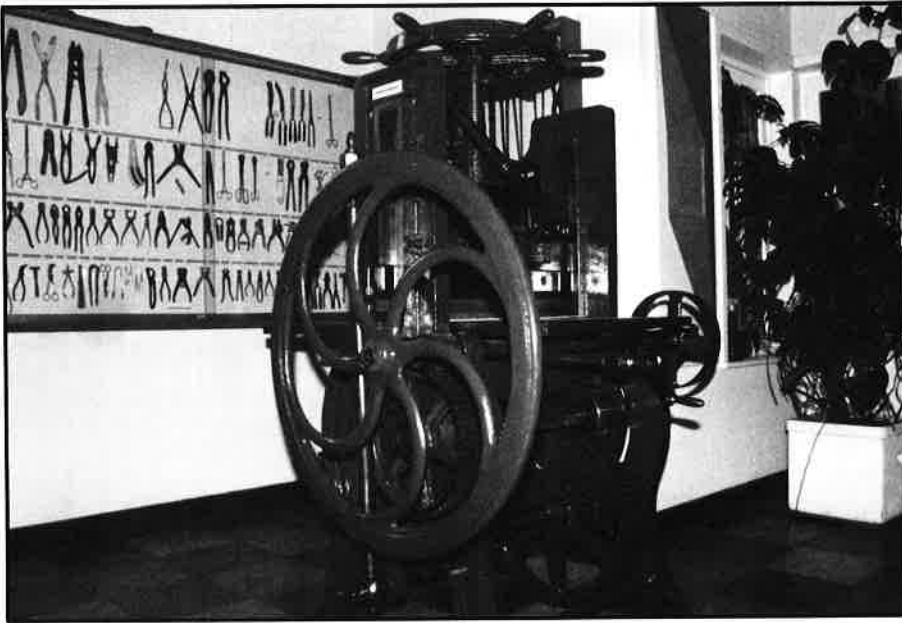
Niet alleen die handboeken zijn van belang. Al wat documentatie kan leveren dient bewaard. Zo b.v. de handelscatalogi, die voor het onderzoek een onuitputtelijke bron vormen. Ze worden nog steeds op grote schaal vernietigt. Daarom richtte het M.O.T. een tentoonstelling in over "Reclame, bron voor de geschiedenis van de technieken" (2). Om die documentatie bruikbaar te maken, werkt het Museum aan het Repertorium van de Belgische Handelscatalogi (3).

De bekendste publieksgerichte activiteiten in een museum zijn de tentoonstellingen. Traditioneel maakt men een onderscheid tussen blijvende en tijdelijke tentoonstellingen. Op het Museum voor de Oudere Technieken zou het juister zijn te spreken van tentoonstellingen van bepaalde en onbepaalde duur, en dat om twee redenen. Vooreerst omdat wij er van uitgaan dat het niet wenselijk is (en waarschijnlijk zeer pretentius) "definitieve" zalen te willen inrichten. Een museum moet leven. Dus, veranderen om zich aan te passen aan de laatste ontdekkingen van de wetenschap - men vergeet niet dat de geschiedenis van de technieken nog maar weinig bestudeerd werd en dat de theorieën dus vlug kunnen evolueren. De onderwerpen en eventueel de opstelling moeten ook

veranderen om alle aspecten van de werkelijkheid te bespreken, om andere delen van de verzameling te tonen, om zich aan te passen aan de evolutie van de maatschappij en van de museologie enz. De tweede reden is dat onze middelen te klein waren om in één slag alle gebouwen klaar te maken. Wij werden gedwongen in twee fasen te werken. Eerst voorlopige tentoonstellingen inrichten in weinig of niet aangepaste zalen. Vervolgens verbouwingen uitvoeren om museologisch bruikbare ruimten te bekomen:

Terloops wees opgemerkt dat "bruikbaar" niet synoniem is met "ideale", zelfs niet met "goede" ruimten. Het M.O.T. is ingericht in de z.g. stallingen van het kasteel van Merode, in een boerderij, in twee watermolens, d.i. in ruimten die daarvoor niet bestemd waren; dat is het lot van vele musea. Die localisering en verspreiding hebben voordelen: men behoudt gebouwen die anders gesloopt zouden geworden zijn of een gans anders uitzicht zouden gekregen hebben, de bezoeker heeft de gelegenheid zelf te zien, te horen, te rieken en te voelen; in plaats van gedwongen te worden uren lang in één gebouw rond te dwalen, kan de bezoeker hier een luchtje scheppen tussen de zalen, enz. Daar zijn evenwel ook nadelen zoals o.m. hogere kosten, tijdverlies en de moeilijkheid om de zalen in te richten. Honderden hoekjes, balken, trappen en andere hindernissen vormen weliswaar het charme van die gebouwen, maar zijn telkens erg storend wanneer opgesteld wordt of wanneer voor een gemakkelijke doorgang voor de bezoeker gezorgd moet worden.

Vandaag is de tweede fase voltooid in het Guldendal en in de molen van de Tommenmolen. In het eerste gebouw vindt u de administratie van het Museum en zijn bibliotheek, een zaal over "Wassen en strijken", een werkopstelling waar m.b.v. tangen aangetoond wordt dat het handgereedschap helemaal niet eenvoudig is, zoals men al te vaak beweert. In de w.c.'s, die op het M.O.T. ook als tentoonstellingsruimte dienen, leert u een en ander over "Waterslot, waterspoeling, watercloset". Op de bovenverdieping wordt de rijkste verzameling houthandgereedschap van het land tentoongesteld, met ergorama's (1) over het maken van een wiel, van een ton, van klompen en van een balk. In

Een hoekje in het MOT.
Centraal een oude papiersnijmachine uit een drukkerij, merk **F. Uytterelst**, Brussel (eind 19de eeuw).
Op de achtergrond een werkopstelling met een verzameling tangen van de tentoonstelling **Handgereedschap - éénvoudig?**
(foto Museum voor Oudere Technieken, Grimbergen)

Een zaaltje in de **Tommenmolen** met de thematentoonstelling **Beter koken?**, een belangrijke verzameling voorwerpen voor huishoudelijk of ambachtelijk gebruik.
(foto Museum voor Oudere Technieken, Grimbergen)

de Tommenmolen werd een zaaltje ingericht over "Beter koken?", want ook dat is een techniek, en zeker niet de minst belangrijke. In de schuur van dat laatste gebouw wordt "Het dorsen" besproken en daar treft u nog de eerste fase aan, evenals in de Liermolen waar "Het vervoer te land" aan bod komt. In de loop van dit jaar zou in dat laatste gebouw een nieuwe zaal ingericht moeten worden over "De aandrijving". Ook dit jaar zou een vierde gebouw, namelijk de Charleroyhoeve gerestaureerd worden en onderdak bieden aan een zaal. Er bestaan plannen om daar nog grote openlucht tentoonstellingsruimten te bouwen waar "Het vervoer" en "De landbouw" besproken zouden kunnen worden.

Naast die tentoonstellingen van onbepaalde duur, richt het M.O.T. ook tijdelijke tentoonstellingen in. Zo de reeds vernoemde "Reclame, bron voor de geschiedenis van de technieken", "Rupsenbestrijding door de eeuwen heen". "De tang. Eén woord, honderd-en-één werktuigen", "Alle hout is geen timmerhout" enz. (5).

Op het Museum voor de Oudere Technieken zijn alle tentoonstellingen zo opgevat dat een individu, zonder begeleiding, er een vruchtbaar bezoek kan aan brengen. De boodschap wordt dus niet enkel d.m.v. voorwerpen overgebracht. Teksten, tekeningen en schetsen, schilderijen, foto's enz. zorgen voor een duidelijk verhaal. Wie meer wenst te vernemen over het onderwerp kan een brochure kopen in de z.g. Tweede Reeks van het M.O.T... Dat zijn goedkope boekjes met afbeeldingen, waar de lezer heel wat informatie vindt evenals een kleine bibliografische orientatie (6). De boeken waarnaar verwezen wordt en vele andere kan de geïnteresseerde in de bibliotheek van het Museum raadplegen. Er wordt dus op drie niveau's gewerkt.

Een tentoonstelling is slechts één wijze om een boodschap over te brengen of het publiek te helpen. Vele andere staan in een museum ter beschikking. Zo de informatiedienst, d.i. het rechtstreeks verstreken van inlichtingen. Die dienst is van groot belang in een museum. Met tentoonstellingen leggen wij immers onderwerpen op. Het op aanvraag verschaffen van informatie is de enige wijze waarop wij rechtstreeks aan de noden van het publiek kunnen beantwoorden. Een museum waar het personeel niet in staat is aan die dienstverlening te vol-

doen, is m.i. de naam "museum" niet waard (7).

Dit jaar wordt op het Museum voor de Oudere Technieken naar de scholen toe een bijzonder programma uitgewerkt. Het omvat practicum's, waar de leerlingen zelf actief meedoen, thematische rondleidingen in en buiten het museum, waar alle aspecten van een bepaald onderwerp bestudeerd kunnen worden, demonstraties, waar verscheidene processen door de toeschouwers gevolgd kunnen worden, en tenslotte een stage voor de leerkrachten, waar ze i.v.m. de technieken praktische ervaring kunnen opdoen. Door dat projekt tracht het M.O.T. de specifieke eisen te beantwoorden die de scholen stellen: gegevens, documentatie en (driedimensioneel) materiaal leveren i.v.m. een aantal onderwerpen die door het programma opgelegd worden of als interessant beschouwd worden.

Omdat de verzamelaar een belangrijke rol speelt in het behoud van ons patrimonium, zal het M.O.T. in oktober 1990 *Technicoll* organiseren, een ontmoetingsdag voor de technisch verzamelaar. Wie het wenst zal (een deel van) zijn verzameling kunnen tentoonstellen, daarover aan het publiek inlichtingen geven en vragen, door een paar specialisten werktuigen of meettoestellen laten identificeren enz. Gezien de belangstelling zou dat wel eens dé dag van de technisch verzamelaar kunnen worden.

Ook de vorsers maken deel uit van "het publiek". Voor hen richt de contactgroep "Geschiedenis van de Technieken" van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek, die zijn zetel op het Museum voor de Oudere Technieken heeft, *Technologia Belgica* in. Op die bijeenkomst krijgt iedere specialist tien minuten om zijn onderzoek van het voorbije jaar voor te stellen, en nog eens vijf minuten om op de vragen van de deelnemers te antwoorden. Aldus krijgt men een overzicht van al wat er op het vlak van de geschiedenis van de technieken in België gepresteerd werd. In 1989 kwam Dennis Woronoff van het C.N.R.S. de Franse toestand van die zelfde geschiedenis uiteenzetten.

Ook voor de vorsers lanceert het M.O.T. dit jaar het projekt *Moses*, d.i. het acroniem van Morphological Series. Het identificeren van werktuigen is zowel voor de historicus als voor de dialectoloog, de museumconservator of de volkskundige een totnogtoe onopgelost

Buitenzicht van de **Liermolen**, waarbinnen het thema **Het vervoer te land** aan bod komt. Binnenkort zal hier ook een afdeling rond drijfkracht onderdak vinden.

(foto Museum voor Oudere Technieken, Grimbergen)

Buitenzicht van de statige stallingen van het kasteel **de Merode** in het Guldendal. Hier zijn, naast tentoonstellingsruimtes, de administratie en de bibliotheek in onder gebracht.

(foto Museum voor Oudere Technieken, Grimbergen)

Eén der fraaiste aanwinsten van het **Museum voor Oudere Technieken**: een zeldzame linnenmangel van Poolse makelij, vermoedelijk uit het einde der 19de eeuw

(tekening Museum voor Oudere Technieken, Grimbergen)

probleem. Een - haalbare - oplossing vormen die Morfologische Reeksen, waar alle werktuigen op grond van hun vorm samengebracht zullen worden (8). Aangezien het handgereedschap een van de specialiteiten van het M.O.T. vormt, is die instelling aangewezen om dat internationaal project te begeleiden.

Vorsers moeten tenslotte gevormd worden. U weet dat de geschiedenis van technieken en wetenschappen slechts stiefmoederlijk behandeld wordt in ons land. Daarom heeft het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek een Derde Cyclus "Geschiedenis van de Wetenschappen en de Technieken" op touw gezet. De lessen worden telkens in de instelling van de docent gegeven; m.a.w. de studenten verplaatsen zich naar de docent. Een Inleiding tot de Geschiedenis van de Technieken en een werkcollege over de Pre-industriële Technieken worden op het M.O.T. gegeven (9).

Vandaag wordt van een museum geëist dat het leeft, dat er actief naar het publiek - in de brede zin van het woord - gewerkt wordt. Dat gebeurt inderdaad in het Mu-

seum voor de Oudere Technieken te Grimbergen. Daarom kreeg het in 1983 een bijzondere vermelding voor het European Museum of the Year Award.

Voetnoten

1) Zie J. DAVID, *Het Museum voor de Oudere Technieken te Grimbergen*, in *Museumleven*, 11 (1983) 79-81; J. DAVID, *Le Musée des Techniques anciennes à Grimbergen*, uit R. HALEUX & P. LEFEBVRE, *Etudier l'histoire des sciences et des techniques*, Brussel, 1987, 95-97.

2) J. DAVID, *Reclame, bron voor de geschiedenis van de technieken*, Grimbergen, 1982.

3) J. DAVID, *Het Repertorium van de Belgische Handelscatalogi in Mededelingen van het Centrum voor Industriële Archeologie 2* (1976) 2-8; J. DAVID *The Repertory of Belgian Trade Catalogues*, in *Acta Museorum Agricultrae* 13 (1978) 86-92.

4) Een ergorama is een opstelling waar m.b.v. de werktuigen én van de tussenstappen, elke verrichting van een arbeidsproces uitgelegd wordt.

5) J. DAVID, *De tang. Eén woord, honderd-en-één werktuigen*, Grimbergen, 1983; J. DAVID, *Rupsenbestrijding door de eeuwen heen*, Grimbergen, 1984; J. DAVID, *Wasen en strijken*, Grimbergen, 1988; J. DAVID, *Alle hout is geen timmerhout*, Grimbergen, 1988.

6) R. VAN DRIESSCHE, *De wol, van schaaap tot trui*, Grimbergen, 1982; J. DAVID, *Het dorsen, van aar tot korrel*, Grimbergen, 1983; R. VAN DRIESSCHE, *Het malen, van korrel tot bloem*, Grimbergen, 1983; J. DAVID, *Het vervoer te land*, Grimbergen, 1984; J. DAVID, *Hij noemt een schop een schop ...*, Grimbergen, 1986; J. DAVID, *Alle hout is geen timmerhout*, Grimbergen, 1988.

7) Zie J. DAVID, *Ter discussie: inlichtingen verschaffen, een plicht?* in *Museumleven* 14 (1987) 143.

8) Zie J. DAVID, *The MOSES project* in A. FENTON, Edinburgh, 1990.

9) In het kader van één van die lessen verscheen onlangs J. DAVID, *Beeldmateriaal en technieken. Richtlijnen bij het gebruik van de afbeeldingen als bron voor de geschiedenis van de technieken*, in *Oostvlaamse Zanten* 64 (1989) 135-192.

